

MONOGRAFIES I RECERQUES

***El Ciervo* (1958-1976). Pensament i cultura en la construcció de la resistència al franquisme**

Carles Quevedo

HISTORIADOR

L'articulació, durant el franquisme, d'un món cultural catòlic català dinàmic i alternatiu al catolicisme oficial va tenir en la possibilitat d'organització legal de grups autònoms un dels seus elements configuradors. Aquesta presa de posicions religioses diferents de les oficials, en un estat confessional on totes les accions religioses eren alhora polítiques, va revestir alguns d'aquests grups d'un caràcter no oficial respecte al franquisme.

La constitució d'aquest món catòlic com a gairebé l'únic espai legal per desenvolupar idees alternatives al Règim, va afavorir que al seu voltant es refugiessin diferents grups i persones crítiques amb la Dictadura, independentment de les seves creences. Aquest paper del món cultural catòlic català com a espai de socialització alternatiu va tenir el punt àlgid durant el període 1958-1966, per iniciar a partir d'aleshores un lent però progressiu desinflament que va tocar fons amb l'arribada de la democràcia.

En aquest context, i com un dels elements influents dins del món cultural catòlic català, cal situar la revista *El Ciervo*, objecte de la nostra investigació. Tot i que va aparèixer el juny de 1951 a Barcelona, centrarem la nostra anàlisi en el període de màxima difusió d'aquest món com a espai de socialització alternatiu a l'oficial i la seva evolució posterior, fins a la mort del dictador.

El paper del catolicisme en el franquisme

L'Església catòlica va tenir un paper important, tant en l'esfera pública com en la privada, durant el franquisme. Aquest paper en el nou règim sorgit de la insurrecció militar de 1936 va ser fruit del suport a l'aixecament rebel. Les causes d'aquest ajut cal cercar-les en els conflictes entre la institució eclesiàstica i el jove Estat durant l'etapa republicana. La pèrdua de pes específic de la religió, l'apostasia de les masses o el triomf del Front Popular el febrer de 1936, entre altres elements, van predisposar amplis sectors del món catòlic al costat dels sublevats contra la República. Però el que va posar pràcticament tots els catòlics, ni que fos sentimentalment, al costat dels rebels van ser les persecucions religioses que es produïren durant la Guerra en el bàndol governamental republicà.

A Catalunya, com ha assenyalat Hilari Raguier en els seus treballs, l'Església es va posicionar al costat dels guanyadors. Van haver-hi excepcions rellevants, però les adhesions obertes o velades als rebels van ser generalitzades. El catolicisme català es va alinear amb els vencedors, alguns d'una manera directa i convençuda, d'altres com a mal menor i esperant que el franquisme no duraria gaire. Però en tot cas, per activa o per passiva, estaven de part dels victoriosos que havien acabat amb la persecució religiosa i havien restablert l'ordre i la «pau» després de gairebé tres anys de violències.

La simbiosi entre Església i Estat com a forma de poder es va utilitzar per bastir una legitimitat tradicionalista del nou règim. El que s'ha anomenat *nacionalcatolicisme* va ser una de les bases ideològiques del franquisme, al costat del falangisme. La derrota dels aliats europeus del general Franco, l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, el 1945, i la conjuntura internacional durant la Guerra Freda van comportar un reforçament del gruix ideològic del nacionalcatolicisme dins la Dictadura franquista.

L'Església va ser, doncs, portadora d'elements fonamentals per a la legitimació i consolidació del Règim. La Dictadura li va recompensar aquest paper atorgant-li diferents privilegis, que es van concretar en diferents aspectes, des de la seva participació en les institucions polítiques del nou estat fins a la cessió de les prerrogatives de control moral i dels bons costums, passant pel reconeixement dels grups vinculats a l'Església com a única forma d'organització legal aliena al Règim. La confluència entre aquesta capacitat d'organització legal dels grups catòlics —com a forma de

socialització— i la seva autonomia els van convertir en un factor fonamental en l'articulació de la societat catalana i espanyola durant el franquisme.

La importància del món cultural catòlic en la cultura resistent

Tot i el suport inicial al nacionalcatolicisme, alguns grups de l'Església catalana se'n van anar distanciant, sobretot a partir dels anys cinquanta. Les tímides transformacions del Règim, en el marc de la situació internacional de la Guerra Freda, van permetre el contacte de certs grups catòlics catalans amb noves i velles realitats del catolicisme tant interior com exterior. El contacte amb personatges pont amb el catolicisme d'avantguerra, el colpiment davant els desequilibris socials existents en el nou estat (sense cap resposta d'un nacionalcatolicisme imbuït d'espiritualitat), la nova realitat econòmica, les migracions i el consegüent interès pels temes socials o el contacte amb altres catolicismes europeus (especialment el francès i el belga), van ser els estímuls que van ajudar a crear les bases culturals del distanciament respecte al pensament oficial i que alhora van proporcionar d'elements de reflexió i d'obertura a aquests incipients grups sorgits en un ambient tancat amb pany i forrellat.

La recerca d'un catolicisme que connectés amb la realitat social del país va acostar els grups més dinàmics i inquiets en un espai no formal d'interacció, que va constituir una veritable xarxa formada per institucions, editorials, plataformes, grups i persones del món cultural catòlic que proposaven un debat sobre el futur de la societat catalana, projecte que contrastava amb l'immobilisme de les jerarquies, lligades als plantejaments del Règim.

A mitjan dècada dels cinquanta, la Dictadura va assenyalar quins eren els límits que estava disposada a tolerar. El tancament de Laye (1954), la repressió de les vagues d'estudiants o la destitució del ministre d'Educació Nacional, Ruiz Jiménez (1956), entre altres esdeveniments, van marcar la frontera que el Règim no estava disposat a creuar. Aquesta topada amb la realitat de la Dictadura va portar els grups catòlics més compromesos a un distanciament clar respecte al Règim i a les jerarquies catòliques que li donaven suport.¹ Malgrat aquestes divergències, ni l'Estat

---

¹ Simbòlicament, l'any 1958 va ser la data emblemàtica en l'evolució d'aquests grups catòlics catalans respecte al Règim. L'aparició de *Qüestions de Vida Cristiana* i de les editorials Estela i Nova Terra, el canvi d'etapa d'*El Ciervo* o l'aparició poc després de *Serra d'Or* en són exemples.

ni les jerarquies eclesiàstiques van ser capaços de neutralitzar els grups discrepants. L'autonomia de l'Església garantida pel concordat signat entre la Santa Seu i l'Estat franquista el 1953, així com la protecció i legitimitat que el Concili Vaticà II i les encíclicques aparegudes durant el pontificat de Joan XXIII donaven als nous corrents de renovació del catolicisme, van mitigar les interferències tant del Règim com de les jerarquies religioses en el control dels grups catòlics més compromesos.

Aquest equilibri de forces va permetre consolidar aquesta xarxa cultural catòlica com un espai de pensament autònom on es rebien i s'elaboraven idees que es difonien d'una manera més o menys normal en la societat catalana i va convertir aquest món cultural catòlic en un dels únics espais de llibertat, dins la legalitat vigent. La possibilitat d'articular unes postures crítiques, d'una manera més o menys segura, va atreure progressivament molts dels inquiets, creients o no, envers aquest món catòlic i el va convertir en un autèntic aixopluc legal de l'oposició al franquisme, transformant, en molts casos, unes plataformes específicament catòliques en unes altres de més plurals on es van poder elaborar, presentar i debatre propostes de futur per articular la societat catalana.

El Ciervo i els seus debats

Les publicacions van ser, com a constructores i difusores d'idees, un dels components fonamentals d'aquest món cultural catòlic català. Els portaveus catòlics progressistes, durant el franquisme, van crear i transmetre cosmovisions i opinions al mateix temps que actuaven com a espais de socialització.

Entre aquests portaveus cal destacar *El Ciervo* per la seva significació en l'articulació d'idees, propostes i debats en aquest món cultural. Apareguda a Barcelona el juny de 1951, es constituí com una revista cultural d'inspiració cristiana feta per laics i sense cap vinculació formal amb la jerarquia. L'autocrítica del catolicisme va portar la publicació a tenir un paper important en el procés de canvi de mentalitat religiosa en la societat catalana i espanyola.

La recepció dels corrents de la nova teologia així com la postura dels seus intel·lectuals enfront de l'hegemonia d'una política, una acció i una propaganda catòliques ancorades en un règim de cristiandat, van portar *El*

Ciervo a un compromís intel·lectual, utilitzant la raó com a instrument, amb el desenvolupament del temps que li va tocar viure, al costat de creients i no creients. Pensament reforçat i legítimat, posteriorment, pel Concili Vaticà II i per les encíclics de Joan XXIII, sobretot la *Pacem in terris*.

El Ciervo no va denunciar el Règim d'una manera directa, sinó que el seu compromís va envestir la mentalitat del nacionalcatolicisme, la vinculació que tenia amb el franquisme i la seva moral econòmica. Però això, en un estat confessional on la religió era política, atacava la base mateixa de la legitimitat franquista. El fons de la publicació era polític, però no la forma, que se centrava més en les actituds del franquisme que no pas en les institucions. Va ser aquest compromís amb el seu temps el que va convertir *El Ciervo*, com diu González Casanova,² en un lloc de trobada previ de futurs militants i, sense cap mena de dubte, en el desvetllador o acollidor de les seves primeres inquietuds. La revista va col·laborar en la creació d'una consciència que esdevingué el bressol de moviments polítics com ara el Frente de Liberación Popular (FLP) – Front Obrer de Catalunya (FOC).

Malgrat això, tot i la tendència a la radicalització revolucionària dels col·laboradors més joves (sobretot a la fi de la dècada dels cinquanta i principi dels seixanta) i les fortes polèmiques en el si de la publicació al voltant del binomi combat o reflexió política, *El Ciervo* no va ser mai una revista d'acció immediata. A diferència de publicacions com ara la francesa *Esprit* o la italiana *Il Gallo*, *El Ciervo* va realitzar una tasca política de caràcter cívic i cultural al servei de la construcció d'una Catalunya i una Espanya democràtiques, i va contribuir a la presa de consciència de bona part de la burgesia adormida d'aquest país, que havia assumit el franquisme i les seves formes com a naturals.

Aquests plantejaments, en línies generals, no van divergir gaire dels que van proposar la resta de portaveus del món cultural catòlic català; però, a diferència d'altres publicacions catalanes, com ara *Serra d'Or* o *Qüestions de Vida Cristiana*, el que més va convertir *El Ciervo* en un producte diferenciat i original va ser la projecció fora de les terres de parla catalana. La revista es va caracteritzar pel fet de mantenir contactes d'una manera molt directa amb la resta de l'Estat, tant pel que fa a les vendes com

---

² J. A. GONZÁLEZ CASANOVA (ed.), *La revista "El Ciervo". Historia y teoría de cuarenta años*, Barcelona, Ediciones Península, 1992, pàg. 201.

a les relacions amb la intel·lectualitat. La creació d'un grup de col·laboradors d'*El Ciervo* a Madrid va ser l'exponent més visible d'aquesta realitat que es va complementar amb el bon funcionament comercial de la publicació en el mercat espanyol.

Alhora, la versatilitat dels temes tractats, més enllà dels estrictament religiosos, la van fer interessant per a sectors de la societat catalana i espanyola i la van convertir en la més veterana de les publicacions catòliques progressistes.³

Malgrat la importància de la revista tant en l'àmbit cultural i d'idees com de ressò, *El Ciervo* no ha estat analitzada d'una manera sistemàtica i monogràfica, ni des del món del periodisme ni des de la història. La bibliografia existent sobre la publicació ha girat fins avui al voltant de dos grans eixos. En primer lloc una bibliografia que podríem definir com a «internalista», generada per la mateixa publicació o pel seu entorn. I en segon lloc, la bibliografia memorialista dels seus protagonistes.

Com un intent per esmenar aquest dèficit incomprensible, el nucli de la nostra recerca es concreta en l'estudi dels debats culturals que es van produir, recollir i plantejar en aquest portaveu entre 1958 i 1976. Aquests debats van girar al voltant de tres grans eixos: el catolicisme, la cultura i la política, i van situar la societat catalana en els debats culturals europeus contemporanis.

---

³ *El Ciervo* es publica ininterrompudament des del juny de 1951.